

Proces mistične preobrazbe vjernika-molitelja u Krista: "Živim, ali ne više ja, nego živi u meni Krist" (Gal 2,20)

Biblijski pristup molitvi ujedinenja prema nauku sv. Terezije Avilske

Izvorni znanstveni rad

1. Uvod: Simbolični govor

I govoraše [Isus]: »Kako da prisposodobimo kraljevstvo nebesko ili u kojoj da ga prisposdobi iznesemo? Kao kad se gorušičino zrno posije u zemlju. Manje od svega sjemenja na zemlji, jednog posijano, naraste i postane veće od svega povrća pa potjera velike grane te se pod sjenom njegovom gnijezde ptice nebeske« (Mk 4, 30-32).

Dva pitanja s početka citiranog ulomka pokazatelj su Isusove velike teškoće da slušateljima približi narav nebeskog kraljevstva, bilo na mimetskoj odnosno referencijalnoj, bilo na retoričkoj odnosno pragmatičkoj razini. Da bi riješio taj problem, to jest da bi postigao veću razinu shvaćanja i prijemčivost zbilja koje nadilaze iskustvo svojih slušatelja, Isus se u svojem propovijedanju obilno služio prisposodobama (usp. 4, 33-34). Zapravo dvije trećine Isusovih govora u sinoptičkim Evanđeljima čine prisposdobe.

Izraz **parabola** dolazi od grčke riječi **parabállō**. Ta je riječ sastavljena od prefiksa **pará**, što znači »pored« i glagola **bállō**, koji znači »baciti«, »staviti«. Kao takva, **parabola** znači »staviti pored«, to jest »konfrontirati«, »usporediti«. Dakle, imenica **parabola** doslovno znači »stavljanje (jednog) pored (drugog)« ili »uspoređivanje«. Ova etimološka analiza sugerira da se Isus, govoreći u prisposodobama, koristio slikama koje su bile dobro poznate njegovim suvremenicima kako bi im objasnio stvarnosti koje su izmicale njihovu iskustvenom doživljavanju. Pri tom je računao na sposobnost uspoređivanja svojih slušatelja, jer je ta sposobnost omogućavala djelotvoran proces komunikacije putem prisposdoba. Na taj način, Isus je koristio svakodnevno iskustvo svojih suvremenika kao temelj za njihovo razumijevanje nadnaravnih stvari.

Budući da je imala isti problem u komuniciranju mističnih iskustava čitateljima svojih djela, sveta se Terezija također koristila njima poznatim slikama. Da bi olakšala shvaćanje mističnih iskustva sadržanih u slikama kojom se služila, svetica je redovito objašnjavala sve važne točke svoga simboličkog jezika. I ona je imala

dva cilja u komuniciranju s onima kojima se obraćala: referencijalni, to jest prenijeti teološko-duhovnu poruku, te retorički, to jest pobuditi kod čitatelja želju za istim onim iskustvima koji je sama doživljavala.¹

2. Molitva kao dijalog

Zamak duše je knjiga o molitvi; to je istodobno autobiografska knjiga. Riječ je o autobiografiji koja je postala klasik ne samo među spisima o molitvi, već također klasik teologije kršćanske duhovnosti.

Molitva, to jest način moljenja koji svetica opisuje, sadrži u biti ono što evanđelist Luka opisuje u prizoru u kojem predstavlja Mariju svojim čitateljima (1, 26-38). Ključna riječ se nalazi u opisu onoga što je Marija učinila nakon anđelova pozdrava: »Zdravo, milosti puna! Gospodin s tobom!«, to jest u rečenici koja slijedi: »Na tu se riječ ona smete i *stade razmišljati* kakav bi to bio pozdrav« (1, 29). Imperfekt **dialogízeto** (»stade razmišljati«) dolazi od glagola **dialogízomai**, »razmišljati«, »meditirati« odnosno »raspravljati«, »razgovarati«. Čini se da taj izraz ima oba ta značenja, kao i u Lk 5, 21². Riječ je o Marijinom osobnom »razmišljanju« koje istodobno predstavlja nutarnji dijalog (**diálogos**) s Bogom. U ovom drugom slučaju taj izraz ima isto značenje kao i **dialégomai**, s tom razlikom što **dialogízomai** pretpostavlja jedan izravan, neposredan dijalog.³ Nešto dalje Božji glasnik odgovara Mariji u **dialogízomai** ovim riječima: »Ne boj se, Marijo! Ta našla si milost u Boga« (1, 30). Događaj navještenja predstavljen je, dakle, kao jedan razgovor, dijalog s Bogom.

Sveta Terezija definira misaonu molitvu upravo u smislu Marijina **dialogízomai**, to jest kao **diálogos** između Boga i molitelja: »prisni odnos prijateljstva, često *zadržavanje u razgovoru* nasamo s njim koje nam pomaže spoznati da smo ljubljени« (*Moj život* 8,5). Prema Tomásu Álvarezu, izraz govoriti (*tratar*) opisuje se na sljedeći način: »Govoriti (razgovarati)

¹ T. ÁLVAREZ, *Gli orizzonti di Teresa di Gesù: dal contesto al testo*, Roma, Edizioni OCD 2012, 343-344, tvrdi da simboli u Svetičinim spisima »obavljaju dvojaku ulogu, literarnu i teološku«.

² Tekst veli: »Pismoznanci i farizeji počеше raspravljati govoreći: „Tko je ovaj što huli? Tko može opraštati grijehе osim jedinoga Boga?“« Ono što slijedi daje naslutiti i stanovitu nutarnju refleksiju: »Isus prozre pomisli njihove i reče im: „Što mislite u srcima svojim?“« U osvrtnu na to zapažanje G. Schrenk, *DTNT* II, 991, ustvrđuje: »Jako je zanimljivo dakle da su ovdje u jezičnoj uporabi evanđelistâ sa su oni bliži helenizmu [Lk i Mk] bili osjetljiviji za dvostruku nijansu koja se jamačno osjećala u grčkom **dialogísthai**, kada se u njemu uz „odvagivati“, poimao i pojam „razgovor“ i „sastanak“« (*DTNT* II, 991).

³ G. SCHRENK, *DTNT* II, 990.

s nekim znači voditi s njim razgovor i upoznavati ga (kroz taj razgovor)»⁴.

U *Putu savršenosti* 24,5 svetica govori o mjestu u kojem se odvija taj razgovor: »On govori našim srcima kada mu se molimo srcem.« Ovdje je očito riječ o dijalogu između Boga i molitelja, kojeg ona smješta u ljudsko srce. I to je opis koji potpuno odgovara Marijinom iskustvu molitve, o kojem pripovijeda sâm evanđelist Luka. O tome se više govori u nastavku.

3. Simbol »metamorfoze« molitelja

U spomenutoj prisposobi o gorušičinu zrnu, Božje je kraljevstvo prisposobljeno jednoj, tako reći »metamorfozi« sjemena koje, premda »manje od svega sjemenja na zemlji«, postaje stablo »veće od svega povrća«. Naglasak je u prisposobi stavljen na rastu, ali taj rast podrazumijeva jednu »preobrazbu«, jednu »metamorfozu« iz sjemena u stablo. Stvarnost skrivena u toj prisposobi je rast, odnosno preobrazba Božjeg kraljevstva iz jednog skromnog, malne nevidljivog početka u jednu veličanstvenu i zadivljujuću stvarnost. H. Gundry pripisuje taj rast ne nečem izvanjskom, kao što je porast broja kršćanâ ili razvoj crkvenih struktura, već Božjem kraljevanju, Božjoj vladavini u Isusovim učenicima.⁵

U *Zamku duše* najznačajnije prisposobe ili simboli jesu zamak i njegove odaje (u čitavoj knjizi), bazen i dva izvora (4. odaje), dudov svilac i leptir (5. odaje), zaručnik i ženidba (6.-7. odaje). Usporedba s dudovim svilcem koji se ponovno rađa kao leptir objašnjava jednu »metamorfozu« sličnu onoj o gorušičinu zrnu koje postaje stablo (*Zamak duše* 2). Tom usporedbom svetica objašnjava početak mističnog života, što je već anticipirala u *Zamku duše* IV, 2, usporedbom s bazenom izgrađenim na izvoru vode. Riječ je o metamorfozi molitelja u samog Krista, preobrazbi koja se nastavlja u sljedećim odajama i na posljetku završava duhovnim zarukama u *Sedmim odajama*. Riječ je, naime, od mističnom sjedinjenju molitelja s Bogom.

Razlog zbog kojeg se služi »usporedbom« (španj. *comparación*) s dudovim svilcem koji se ponovno rađa kao leptir jest taj da bolje objasni ono što u procesu moliteljeve preobrazbe u Krista čini Bog i ono što čini sam čovjek. Premda se najprije kaže da je »istina da u tom Gospodinovom zahvalu ne možemo ništa učiniti«, u nastavku kaže: »možemo međutim učiniti

⁴ T. ÁLVAREZ, *Orizzonti*, 411.

⁵ R.H. GUNDRY, *Mark. A Commentary on His Apology for the Cross*, Grand Rapids, MI 1993, 230.

mnogo ako se oraspoložimo (*disponiéndonos*) da postignemo da Njegovo Veličanstvo blagonaklono svrati svoj pogled na nas« (br. 1). Mistična je preobrazba, dakle, Božje djelo koje pripravlja čovjek (premda uvijek s njegovom milošću). Budući da njezini čitatelji nisu imali iskustvo jedne takve preobrazbe, da bi ju se »bolje shvatilo« (br. 1), svetica se služi jednom slikom koju su oni poznavali, to jest metamorfozom dudova svilca u leptira.

Prije nego će postati leptir, dudov svilac se mora neprestano hraniti i rasti. Kada naraste počinje tkati kukuljicu u koju se zatvara. Zatvoren u njoj, prestaje biti kukac, ili kako kaže svetica, umire, i iz kukuljice izlazi »veoma dražestan« leptir (br. 2). Budući da dudov svilac, dok je zatvoren u kukuljici, ne može učiniti ništa da postane leptir, sav svoj rad je dovršio prije nego će se u nju zatvoriti. Ali da nije napravio te pripremne radove ne bi nikada postao leptir. To je usporedba, simbol. Stvarnost je da molitelj ne može postati Krist, međutim može i mora se pripremiti da bude na mističan način preobražen u njega. Tkanje onih niti svile kojima gradi kukuljicu i građenje same kukuljice predstavlja, zapravo, čovjekov rad. Tako molitelj gradi »kuću gdje će morati umrijeti« (br. 4). Ono što na prvi pogled iznenađuje jest piščeva tvrdnja: *Esta casa querría dar a entender aquí, que es Cristo* (»Krist je ta kuća: to je ono što vam ovdje želim pomoći shvatiti«, br. 4). Drugim riječima, svetica kaže da molitelj gradi kuću za sebe, koja je sâm Krist. Ovdje se nameće pitanje: kako jedan čovjek može proizvesti/izgraditi Krista? Da bi dokazala tu tvrdnju, sveta Terezije citira Pavlovu poslanicu Kološanima, 3, 3, premda u svom karakterističnom stilu: »Čini mi se da sam negdje čitala ili čula da je *naš život skriven u Kristu*, ili *u Bogu*, što je isto, ili da je *naš život Krist*. Glasi li taj tekst tako ili ne, to je manje važno za moju nakanu« (br. 5)⁶. Citat sâm po sebi kaže samo to da je skrivenost u Bogu stanje milosti, Božji dar onome koji mu pripada. Svetica, međutim, kaže da – uz Božju pomoć – to skrivanje možemo izvesti mi sami i da to koincidira s posljednjom fazom pripreve na sjedinjenje s Bogom. Kao što dudov svilac, koji proizvodi svilu i od nje gradi kukuljicu kao svoje skrovište, da bi se pripremio na metamorfozu u leptira, tako se molitelj skriva u Krista, kuću koju je on sam podigao i sagradio, da bi se pripravio na sjedinjenje s njim. U čemu se, dakle, sastoji taj rad na izgrađivanju kuće-skrovišta?

Riječ je o korištenju ili – tako reći – o trošenju darova koje Bog daje

⁶ U Kol 3,3 zapravo piše: »Ta umrijeste i život je vaš skriven s Kristom u Bogu!«

svim članovima Crkve: ispovijed, slušanje propovijedi, duhovna štiva, meditacije (br. 3), što očito mora biti popraćeno zauzimanjem za odvajanje od svjetovnih stvari, vlastite volje u korist Božje volje, provodeći u djelo pokoru, poslušnost i sve ostalo što je čitatelju *Zamka duše* već poznato (br. 6). Čineći tako, malo po malo, molitelj se počinje osjećati »uronjenim« (*metido*) u Božju veličinu. Svetica zaključuje ovim usklikom: »Neka umre, neka umre ovaj crv, poput dudova svilca, pošto okonča posao zbog kojeg je stvoren« (br. 6).⁷ Taj je usklik istodobno molitva, jer je svetoj Tereziji jasno da je ta mistična smrt i sjedinjenje putem preobrazbe koje nakon toga slijedi čisti Božji dar (br. 7). Moliteljev se posao svodi na to da vodi glavnu riječ u pripremnim radovima, da bude »protagonist priprema«⁸. Kada primi dar jedinstva s Kristom, molitelj postaje preobražen u samog Krista, tako da može reći s apostolom Pavlom: »Živim, ali ne više ja, nego živi u meni Krist« (Gal 2, 20). Svetica opisuje tu preobrazbu konkretnim, a ne mističnim izrazima. Prema njoj, ta se preobrazba sastoji u velikoj želji za uzdizanjem hvale Bogu, trpljenju za njega, činjenju pokore za njega, u želji da budemo s njim nasamo u molitvi i da pomažemo drugima. Istodobno, raste – bez ikakvog napora – odvajanje od stvari ovoga svijeta i značajno se povećava želja da činimo ono što prepoznajemo kao Božju volju (br. 7-12).

4. Od simbola do ljubavi

U tumačenju usporedbe s dudovim svilcem koji proizvodi svilu i stvara kukuljicu, svetica kaže da se taj rad dudova svilca, među ostalim, odnosi na »dobre meditacije« (*buenas meditaciones*, br. 3). Imajući pred očima meditacije koje je svakodnevno molila i naglasak koji stavlja na misaonu molitvu ne samo u *Zamku duše*, već u svim svojim spisima, uputno je u ovom dijelu analize procesa mistične preobrazbe postaviti si pitanje o značenju toga izraza. Treba se sjetiti da se ta preobrazba, ili ujedinjenje, događa upravo u meditaciji, odnosno »molitvi sjedinjenja« (*Zamak duše* V, 2 naslov; 2,5; 4,2; VII 3,9), premda stanje ujedinjenja vremenski »nikada ne prelazi pola sata« (br. 7).

S biblijskoga gledišta, dvije ranije spomenute dimenzije meditativne

⁷ Znakovita je tvrdnja kako je ličinka stvorena da umre i da se opet rodi kao leptir. To sa svoje strane sugerira da se kršćanin rodio da bi se sjedinio, a to će reći mistično preobrazio u Krista.

⁸ T. ÁLVAREZ, *Guida all'interno del castello: lettura spirituale delle Mansioni di Teresa d'Avila*, Roma, Edizioni OCD 2005, 108.

molitve, to jest molitva kao *zadržavanje u razgovoru* nasamo s Bogom i kao dijalog s Bogom *u srcu*, možemo prepoznati u opisu Marijine meditacije u Lk 2, 19⁹. Nakon izvješća o Isusovu rođenju i dolasku pastira u Betlehem, evanđelist se usredotočuje na lik Marije i kaže: »Marija u sebi pohranjivaše sve te događaje i prebiraše ih u svome srcu.«

Neposredan kontekst upućuje na to da se imperfekt **synetērei** »pohranjivaše«, nakon kojeg slijedi izraz »sve te događaje«, odnosi na čin čuvanja u srcu svega onoga što je Marija čula od pastirâ.¹⁰ Glagol je, naime, sastavljen od prefiksa **syn**, »sa«, »zajedno« i glagola **tērein**, »držati«, »čuvati«. Riječ je, dakle, o tome da se ne zaboravi riječi koje se čulo, već naprotiv, da ih se »sve zajedno čuva« kao dragocjeno blago.

Vrlo je teško shvatiti značenje participa **sybállusa** koji ide uza nj. Postoje različiti prijevodi: »prebiraše ih« (hrvatski prijevod u tzv. Zagrebačkoj Bibliji) »meditando« (CEI), »erwog« (HRD), »reflecting« (NAB), »repeating them over and over« (MIT), »repassait« (NEG). Glagol **sybállō** je sastavljen od prefiksa **syn** i glagola **bállō**, i doslovno znači »staviti zajedno«. U Novom zavjetu se javlja samo u Lukinim djelima, jednom u njegovu Evanđelju (14, 31) i četiri puta u Djelima apostolskim (4, 15; 17, 18; 18, 27; 20, 14). U Lk 14, 15 i Dj 20, 14 taj izraz ima značenje »susresti«. U Dj 4, 15 i 17, 18 znači »razgovarati«, »raspravljati«, »savjetovati se«, dok u 18, 27 znači »biti od koristi, uvelike koristiti«. Premda nijedno od tih značenje ne odgovara kontekstu 2, 19¹¹, ona dijelom izražavaju ono što se događalo u Marijinom srcu: susret, razgovor i, kao posljedica toga, plod i korist. To su, pak, bitne sastavnice metode misaone molitve koju predlaže sveta Terezija.¹² Promatrajući sintaksu te rečenice, gdje particip ima indikacijsku (cirkumstancijsku) ulogu u odnosu na imperfekt **synetērei**, J. A. Fitzmyer predlaže sljedeće značenje: »pokušati dokučiti pravi smisao«¹³.

Luka na kraju kaže da se taj čin događao u Marijinu srcu. Riječ je o »stavljanju zajedno/povezivanju/objedinjavanju« raznih stvari koje se posvijestilo i nastojanju da im se dokuči smisao i značenje u vlastitom srcu.

⁹ Usp. i Lk 2,51.

¹⁰ Tako J.A. FITZMYER, *The Gospel According to Luke (I-IX)*, AB 28, Garden City, NY 1981, 413.

¹¹ J.A. FITZMYER, *Luke*, 413.

¹² Usp. npr.: *Moj život* 4,7; 9,4; 12,2-3; 34,8; *Put savršenosti* 26,1-6, 10; 29,5 (rukopis Escorial).

¹³ J.A. FITZMYER, *Luke*, 413.

Marija je slušala ono što su pastiri govorili. Nalazila se u Betlehemu, uz svog novorođenog sina položena u jaslje (r. 16). Ona je očito pokušavala »objediniti/staviti zajedno« glasove pastirâ prema kojima je to dijete, usprkos tome što se nalazilo položeno u jaslama, bilo najveće od svih ljudi, Spasitelj svijeta, Krist Gospodin; nastojala je »povezati« paradoks svoje vlastite veličine, utemeljene na objavi da je »puna milosti« (Lk 1, 28), i svog aktualnog bijednog stanja u Betlehemskejši štali. Pokušavala je, naizgled, shvatiti¹⁴ ono što je doživjela, vidjela, slušala, i u svjetlu vjere otkriti značenje i smisao svega toga. Od glagola **symbolō** dolazi imenica **symbolon**, na hrvatskom »simbol«, to jest jedna stvar koja predstavlja drugu, često nevidljivu stvarnost. Marija je, čini se, pokušavala otkriti stvarnost, zbilju koja se krila iza vidljivih događaja, samu Božju narav i prepoznati njegovo djelovanje u svojem životu. Njezin himan *Veliča* odražava duboku svijest o Bogu, o njegovu načinu djelovanja i razumijevanje paradoksa same njezine veličine u poniznosti i malenosti (usp. Lk 1, 46-55). Zanimljivo je, na kraju, primijetiti kako se u klasičnom grčkom izraz **symbolō** nerijetko koristi u smislu »usporediti«, »tumačiti« i »zaključiti«¹⁵, što su Marijine aktivnosti implicitno naznačene u izrazu iz Lk 2, 19.

»Dobre meditacije« u rječniku svete Terezije upravo su marijanske meditacije, proces u kojem se odvija dijalog nasamo s Bogom, dijalog koji se vodi u srcu molitelja, u kojem se nastoji »staviti zajedno« i vidjeti u svjetlu vjere sve ono što smo doživjeli, ona dobrovoljna djela, kao što su pokore ili poslušnosti, kao i slučajni događaji; ono što smo čitali u Bibliji ili duhovnim knjigama, kao i ono što smo čuli u propovijedima ili drugim prigodama. Sve je to duhovna hrana molitelja, koja ga osposobljava da »proizvodi svilu za kukuljicu«, to jest da se zakukulji u Krista i pripremi se na »metamorfozu« u njega. Treba primijetiti da meditacija *po sebi* ne može proizvesti »svilu« za »kukuljicu«, već samo ako je ujedinjena s »uzimanjem« gore spomenutih sredstava. Ta su sredstva »sastojci« nužni za »proizvodnju svile«, koja je, pak, nužna »građa« za »gradnju kukuljice« u kojoj se odvija moliteljeva »metamorfoza«. Nadalje, ne smije se zaboraviti da je ta »metamorfoza« uvijek Božje djelo u molitelju zaljubljenom u njega. Drugim riječima, meditacija, u kojoj se to Božje djelo događa, nije samo čudesni

¹⁴ Zanimljivo je ovdje spomenuti da je hrvatski glagol »shvatiti« sastavljen od prijedloga »sa« i glagola »uhvatiti«, »uzeti«, tj. etimološki znači »uzeti zajedno«.

¹⁵ H.G. LIDDELL – R. SCOTT, *A Greek-English Lexicon. With a Revised Supplement*, Oxford 1843, 1996^{10r}, 1657.

izvor spoznaje Boga, već je također izvanredan izvor ljubavi prema Bogu. Ta se dva izvora ne mogu nikada odvojiti. Riječ je o zbiljama koje se u Terenzijinoj meditaciji stječu u jedno. Posljedica je to same Božje naravi, jer je Bog takav da svaki koji ga poznaje, taj ga i ljubi. Svetica kaže da je taj rast u spoznaji Boga bila najveća radost u njezinu životu: »rado bih prihvatila sva patnje svijeta, samo da malo više uživam u shvaćanju (*entender*) Božjih veličina, jer dobro vidim da onaj koji ga više shvaća, više ga i ljubi [...]« (*Moj život* 37,2).

5. Problem čovjeka rastrganog na sve strane

Glagol suprotan *symbállō* je *diabállō*. Sastavljen je od prefiksa *diá* i glagola *bállō*. Doslovno znači »baciti« ili »staviti« (*bállō*) nešto »popreko« (*diá*) i koristi se, među ostalim, za izražavanje pojmova kao što su »zapriječiti«, »spriječiti«¹⁶. Od te riječi dolazi *diábolos*, na hrvatskom »đavao«. Svetica završava diskurs o moliteljevoj »metamorfozi« opomenom vezanom uz đavla. Smatrala ga je vrlo važnim, tako da mu je posvetila gotovo čitavo jedno poglavlje. U samom naslovu toga poglavlja ističe da u njemu želi objasniti »koliko je važno biti na oprezu, jer đavao pribjegava svoj svojoj lukavosti da odvрати dušu od puta kojim je krenula« (pog. 4). Budući da »ne postoji tako stroga klauzura u koju se zloduh ne bi mogao uvući, niti tako zabačena pustinja u koju ne bi pošao« (br. 8), glavni savjet, pored onoga da se nikada ne oslanjamo na same sebe, jest da pomno pazimo na događaje iz svakodnevnog života, osobito na one koji se tiču bratske ljubavi i poniznosti, i da ih promatramo u svjetlu Božje stvarnosti (br. 9). To je moguće učiniti, jer onima koji se nalaze u tom stanju duhovnog života sam Bog šalje »nebrojene nutarnje opomene svake vrste« (br. 9). Čovjekova je zadaća da im posveti pozornost, da ih prihvati u svjetlu vjere ili – u Lukiinom rječniku – da s njima čini *symbaleîn*.

Možda je najrašireniji problem suvremenog čovjeka rascjepkanost njegova života, usredotočivanje na pojedine ili djelomične stvari, kao što su ekonomski uspjeh, osobna karijera, prosperitet na nekom specifičnom području, ili na nekim vrlo uskim poljima, a da ih se pritom ne dovodi u međusobnu vezu i u vezu s drugim životnim stvarnostima kao što su obitelj (redovnička obitelj), društveni život, kulturni život, odmor i rekreacija (poznato je svetičino insistiranje na ovoj potonjoj). Drugim riječima, rascjep-

¹⁶ H.G. LIDDELL – R. SCOTT, *Lexicon*, 389-390.

kanost života suprotstavlja se pokušaju da se životne stvarnosti sagledaju u cjelini i, kao posljedica toga, suprotstavlja se traženju posljednjeg smisla poduzetih radnji. Rascjepkanost života je **dia-bolična** stvarnost, jer stvara prepreke svakom pokušaju da se svijet i vlastiti život vidi na sveobuhvatan, povezan, **sim-boličan** način, s njihovim postojećim suodnosima i s njihovom povezanošću s onozemnim stvarima. Odricanje od svake transcencije, što je sve očitije u životu suvremenog čovjeka, dovodi do toga da se oslanja samo na sebe, što svetica smatra »ludošću« (br. 9). Na kolektivnoj društvenoj razini, takav stav daje poticaj širenju kulture samodostatnosti, egocentrizma i egoizma. Da bi se pobijedilo te tendencije, ljudi, nesumnjivo, trebaju molitvu, razmatranje, traženje holističkog smisla života i konačno uravnoteženje, sklad sa samim sobom, s bližnjim, s društvom u svojoj njezgovoj kompleksnosti, te sa Gospodinom Bogom. Stanje duše suvremenog čovjeka, naprotiv, moglo bi se u mnogo slučajeva usporediti sa sim-fonijom (**symphōnéō**, "svirati zajedno") u kojoj svaki od glazbenika svira za sebe; ili s tekstom u kojem su riječi poredane tako da se ne poštuju pravila sin-takse (**syntássō**, "staviti zajedno u red"). Spisi svete Terezije pružaju odgovor kako izaći iz takvog stanje duše. U njima, i danas, čovjek može pronaći poduku o obnovi vlastite duše, priručnik o putu holističkog rasta i vodič za osobnu preobrazbu i humanizaciju društva.